

STEFANIA PASKO
Instytut Ekonomiki Rolnej
Warszawa

ANALIZA SPÓŁDZIELNI PRODUKCYJNYCH POWSTAŁYCH W LATACH 1957—1959

W latach 1957—1959 powstało w Polsce około 700 spółdzielni produkcyjnych, przy czym na przełomie 1956/57 r. około 200. Najwięcej powstało ich na tzw. ziemiach starych.

Niniejsze opracowanie jest oparte o materiały ankietowe zebrane w 159 spółdzielniach w maju 1959 r. oraz o dane ze sprawozdań rocznych tych spółdzielni, które dzieliły dochód za 1958 r.

Ilość zbadanych spółdzielni (blisko $\frac{1}{4}$ nowopowstałych), ich rozmieszczenie w różnych rejonach kraju, fakt objęcia badaniami gospodarstw o różnym zakresie zespołowej działalności i różnym stopniu uspołdzielczenia środków produkcji pozwalają na uznanie badanej zbiorowości za reprezentatywną dla nowopowstałych spółdzielni produkcyjnych.

Niniejsze opracowanie postawiło sobie za zadanie zbadanie trzech zasadniczych zagadnień:

1) Jaka grupa społeczna na wsi jest obecnie, w warunkach pełnej dobrowolności, zainteresowana w organizowaniu zespołowego gospodarstwa i jakie powody ją do tego skłaniają.

2) Zakres zespołowej działalności i formy nagromadzenia zespołowej własności.

3) Tendencje rozwojowe nowopowstałych spółdzielni.

Z analizy poszczególnych spółdzielni wynika, że biorąc pod uwagę skład społeczny zrzeszonych rodzin oraz formy organizacyjne przyjmowane przez spółdzielnie, można je podzielić na 4 zasadnicze grupy.

Pierwsza grupa — to spółdzielnie złożone głównie z gospodarstw małorolnych i rodzin bezrolnych. Prowadzą one zespołową gospodarkę bądź wyłącznie (a), bądź też w dużym stopniu w oparciu o grunty PFZ (b).

Podstawowa część tych spółdzielni znajduje się w woj. lubelskim, pozostała zaś w rejonie południowo-wschodnim Polski.

W dalszym ciągu opracowania będziemy dzielić grupę I na dwie podgrupy:

I-a tzn. spółdzielnie gospodarujące na razie wyłącznie na gruntach PFZ, natomiast ziemia członków jest zagospodarowana indywidualnie.

I-b tzn. spółdzielnie, w których członkowie wnieśli własną ziemię do wspólnej gospodarki.

Druga grupa — to spółdzielnie złożone z gospodarstw średniorolnych, nierzadko z udziałem gospodarstw większych (ponad 20 ha). Powstają one głównie w woj. poznańskim, bydgoskim a ponadto w nielicznych przypadkach w woj. gdańskim (ziemie stare), warszawskim i łódzkim.

Trzecia grupa — to spółdzielnie powstałe na ziemiach zachodnich. Poważna większość zrzeszonych w nich członków są to byli spółdzielcy. Spółdzielnie te posiadają stosunkowo duży zapas gruntów PFZ.

Czwarta grupa — to spółdzielnie, które powstały na bazie zlikwidowanych małych i nierentownych gospodarstw PGR i OZR.

Członkami tych spółdzielni są w zasadzie wyłącznie byli robotnicy tych gospodarstw, aczkolwiek są też nieliczne wypadki przyłączenia się do nich chłopów indywidualnych. Spółdzielnie te koncentrują się głównie w woj. łódzkim i warszawskim (tab. 1).

Tabela 1

Struktura obszarowa gospodarstw zrzeszonych w badanych spółdzielniach
(w chwili ankiety)

Grupa	Liczba zbadanych spółdz.	Liczba zrzeszonych rodzin ogółem	W tym % rodzin posiadających gospodarstwa o obszarze w ha					
			bezrolni	do 2	2—5	5—10	10—15	ponad 15
I a	31	313	20,1	51,8	27,5	0,6	—	—
b	14	116	19,9	36,2	38,8	3,4	1,7	—
II	57	609	3,3	0,5	3,6	34,6	37,8	20,2
III	40	457	38,0	2,0	5,3	47,5	7,2	—
IV	17	170	93,5	1,8	4,1	0,6	—	—

Nowe spółdzielnie, poza gospodarującymi zespołowo wyłącznie na gruntach PFZ, powstają raczej (nie wyłącznie) we wsiach, w których już były zespołowe gospodarstwa. Jednakże należy podkreślić, że w wielu przypadkach inicjatywę zorganizowania nowej spółdzielni podejmują lub podtrzymują chłopi, którzy nigdy zespołowo nie gospodarowali, a stanowią: w grupie I — 80%, w II — 44%, a w III — 28,6% ogółu rodzin zrzeszonych w badanych spółdzielniach. W szeregu rozmowach chłopi ci stwierdzili, że obecne wprowadzenie pełnej swobody w wyborze form i sposobów zespołowego gospodarowania daje większe możliwości dla rozwinięcia inicjatywy chłopskiej w dostosowaniu form zespołowej działalności do warunków miejscowych i nawyków chłopów oraz dla podniesienia dochodów zrzeszonych chłopów.

Jest rzeczą charakterystyczną, że większość gospodarstw zrzeszonych w nowoorganizowanych spółdzielniach na ziemiach starych są to gospodarstwa dziedziczne. W grupie I stanowią one 74,1%, a w II 58,6%.

Na ogół nowoorganizowane spółdzielnie zrzeszają stosunkowo małą ilość rodzin (tab. 2).

Spółdzielnie grupy I, a szczególnie grupy Ia ze względu na małą ilość zrzeszonych w nich rodzin wobec dużej liczby gospodarstw we wsi (przeciętnie na 1 wieś w grupie Ia przypada 231 gospodarstw nie zrzeszonych), nie stanowią w swych wsiach jakichś decydujących jednostek organizacyjnych. Inaczej sprawa się przedstawia w grupie II. Spółdzielnie

te powstają raczej we wsiach stosunkowo małych. Np. w pow. Środa na 14 zbadanych spółdzielni połowa zrzesza od 50 do 90% gospodarstw we wsi, a tylko 2 poniżej 20% (we wsiach o dużej liczebności gospodarstw).

Tabela 2

Badane spółdzielnie wg ilości zrzeszonych rodzin

Grupa	Liczba zbadanych spółdzielni ogółem	W tym zrzeszające rodzin				Przypada rodzin na 1 spółdzielnię
		do 9	10—14	15—20	ponad 20	
I	45	31	8	3	3	9,5
II	57	29	16	10	2	10,6
III	40	11	23	3	3	11,4
IV	17	9	6	2	—	10,0

W spółdzielniach zrzeszających głównie chłopów małorolnych (grupa I) obszar zespołowego gospodarstwa rzadko przekracza 50 ha (w 12 wypadkach na 45 jest nawet niższy od 20 ha), spółdzielnie zaś zrzeszające gospodarstwa średniorolne najczęściej gospodarują na obszarze przekraczającym 100 ha (tabela 3).

Tabela 3

Liczba spółdzielni wg areалу zespołowych gospodarstw

Grupa	Liczba zbadanych spółdz. ogółem	Obszar zespołowego gospodarstwa w ha						Przeciętny obszar na 1 spółdz. ha
		do 20	20—50	50—100	100—150	150—200	200—500	
Ia ¹	31	11	16	3	1	—	—	31,6
b	14	1	9	4	—	—	—	44,8
II	57	—	—	16	22	11	3	167,6
III	39	—	3	19	10	3	4	112,4
IV	17	—	—	11	5	1	—	88,0

¹ bez ziemi pozostawionej w indywidualnym gospodarowaniu.

Przyczyny, dla których chłopci organizują spółdzielnie produkcyjne są różne zależnie od stopnia zaopatrzenia gospodarstw w środki produkcji.

I

Jako główne powody, dla których chłopci małorolni i bezrolni (grupa I) szukają zespołowych form działalności można wymienić: niedostatek własnej ziemi, nadmiar wolnych rąk roboczych, chęć uniezależnienia się od konieczności szukania zarobków ubocznych poza własną wsią, czy też u miejscowych bogatszych chłopów, możliwość uzyskania (jako

zespół) gruntów PFZ, czy też możliwości zorganizowania pracochłonnych ale bardziej dochodowych działów produkcji rolniczej lub pozarolniczej (tabela 4).

Tabela 4

Zasoby siły roboczej i ich wykorzystanie w nowoorganizowanych spółdzielniach grupy Ia i Ib

Wyszczególnienie	I a	I b
Liczba zbadanych spółdzielni	31	14
Przeciętny obszar ziemi członkowskiej w ha		
na 1 gospodarstwo zrzeszone	2,0	3,5
na 1 zdolnego do pracy	0,9	1,8
Przeciętny obszar gruntów PFZ — w ha		
na 1 rodzinę zrzeszoną w spółdzielni	3,1	2,6
na 1 zdolnego do pracy	1,4	1,3
Liczba spółdzielni prowadzących zespołową hodowlę	4	5
Liczba wypadków posiadania pracochłonnych, lub dochodowych działów produkcji rolniczej ¹	25	8
Liczba zorganizowanych przedsiębiorstw ubocznych ²	3	3

¹ np. uprawa chmielu, warzywnictwo szklarniowe i polowe, sadownictwo, hodowla ryb i nutrii.

² np. cegielnie, tartaki, przetwórnictwo warzywno-owocowe, gremplarnie, waflarnie.

Na 45 zbadanych spółdzielni I grupy tylko w 14 prowadzono zespołowo wyłącznie tradycyjną produkcję roślinną (zboża, ziemniaki i rośliny pastewne). Należy przy tym zaznaczyć, że połowa z nich była zorganizowana na 2—3 miesiące przed przeprowadzeniem ankiety.

Część zbadanych spółdzielni (około 25%), powstała z przekształcenia się z różnego rodzaju zespołów uprawowych organizowanych w 1957 r. na gruntach przekazanych na PFZ, przez placówki GS i rozwiązane spółdzielnie produkcyjne. Zespoły te w praktyce, wbrew założeniom, często dzieliły ziemię pomiędzy poszczególnych członków zespołu dla indywidualnego gospodarowania.

W wyniku krytycznej oceny tego stanu przez wydziały rolnictwa PRN zespoły te zaczęły się przekształcać w spółdzielnie produkcyjne. Wpłynęły na to jeszcze i inne przyczyny, jak:

1) możliwość łatwiejszego uzyskania kredytów na zagospodarowanie uzyskanej ziemi i zakup potrzebnych maszyn i narzędzi,

2) możliwość uzyskania ze strony Pow. Związków Spółdzielni Produkcyjnych pomocy organizacyjnej i fachowej w zakresie księgowości, sposobów rozliczania się itp., podczas gdy zespoły uprawowe najczęściej były pozostawione same sobie,

3) zorganizowanie spółdzielni było niekiedy dla najbiedniejszych we wsi jedyną drogą do odebrania gruntów PFZ zespołom składającym się z bogatszych chłopów.

Analiza nowoorganizowanych spółdzielni zaliczonych do grupy I wykazuje, że były w zasadzie zachowane podstawowe wymogi dla uznania ich za zespołowe gospodarstwa.

Po pierwsze — w poważnej większości tych spółdzielni istnieje wspólne gospodarowanie na użytkowanej wspólnie ziemi. Świadczy o tym zespołowa praca oraz podział dochodów według włożonej pracy. Tylko 1 spółdzielnia ze zbadanych 29, które już co najmniej rok gospodarowały zespołowo, nie spełniła tych warunków.

W części spółdzielni członkowie nie wnieśli własnych gruntów do zespołowego gospodarstwa i gospodarują zespołowo wyłącznie na gruntach PFZ (grupa I a). Stan ten jednak w większości wypadków musi zostać uznany za normalny nie tyle ze względu na małe obszary zrzeszonych gospodarstw, ile ze względu na ich duże rozdrobnienie (szachownice). Krańcowym przykładem jest spółdzielnia z woj. lubelskiego, gdzie 24 zrzeszone gospodarstwa posiadają 38,67 ha własnej ziemi w około 160 kawałkach.

31 zbadanych spółdzielni tego typu składają się z 250 zrzeszonych rodzin posiadających 491 ha własnej ziemi w około 630 kawałkach.

W przypadku posiadania nieco większych obszarów gospodarstw i mniejszego ich rozdrobnienia członkowie wnoszą je zazwyczaj do zespołowego gospodarowania (grupa Ib)¹.

Po drugie — w spółdzielniach jest gromadzona nowa zespołowa własność w postaci maszyn, koni, zwierząt gospodarskich, drobnych przedsiębiorstw przemysłowych, czy też specjalnych upraw wymagających dużych nakładów pracy i środków finansowych. Ponadto w wielu spółdzielniach dokonuje się remontów przekazanych przez PFZ budynków gospodarczych oraz urządzeń dla plantacji chmielu (zdeprawowanych podczas gospodarki poprzednich użytkowników).

Na 29 spółdzielni, które już co najmniej rok gospodarowały zespołowo — 19 posiada zespołowe większe maszyny, 15 — zespołowe konie, 8 — zespołową hodowlę bydła, 3 — trzodę chlewną, 2 — hodowlę owiec i nutrii, 3 — zorganizowały zakłady przemysłowe, 3 — wybudowało suszarnie chmielu, w 6 przypadkach wyremontowano i zarybiono stawy, a tylko w 5 spółdzielniach nie powstała żadna nowa, o poważniejszym znaczeniu, wspólna własność.

Po trzecie — aczkolwiek w razie zespołowa własność w dużym stopniu jest tworzona ze środków państwowych (ziemia, kredyty, budynki, urządzenie chmielników itp.), to jednak obserwuje się również stosunkowo duże zaangażowanie środków własnych członków spółdzielni w rozwijaniu zespołowej własności. Na 29 spółdzielni, które dzieliły dochód, w 12 — były wnoszone wkłady inwentarzowe, a w 10 — udziały pieniężne od rodziny wynosiły od 200 do 3000 zł. Ponadto w niektórych spółdzielniach członkowie wnosili dodatkowe środki pieniężne na niezbędne wydatki związane z początkami zespołowego gospodarowania. Tylko 20% zbadanych spółdzielni wydzieliła w 1958 r. na fundusz inwestycyjny mniej niż 8% dochodu ogólnego, natomiast 40% spółdzielni wydzieliło 8—12%, a pozostałe — powyżej 12%, przy czym 3 spółdzielnie 22—55%. Należy podkreślić, że według informacji zebranych zimą 1959 r. istnieją tendencje do poważnego zwiększenia sum wydzielanych na fundusz inwestycyjny oraz wprowadzenia odpisów na amortyzację. W więk-

¹ Z informacji zebranych jesienią 1959, a więc w pół roku po przeprowadzeniu ankiety, wynika, że w części spółdzielni grupy I a członkowie wnieśli własne grunty do zespołowej gospodarki.

szości zbadanych spółdzielni nastąpił znaczny wzrost pogłowia zwierząt gospodarskich. Przeciętny przyrost w ciągu 1958 r. wyniósł w bydło ogółem — 28,3% stanu sprzed wstąpienia do spółdzielni, w krowach — 22,4%, w trzodzie chlewnej ogółem — 14,4%, w maciorach — 5,3% i w owcach — 35,1%. Należy podkreślić, że do przyrostu w bydło przyczyniło się wprowadzenie w części spółdzielni zespołowej hodowli, natomiast wzrost trzody chlewnej i owiec nastąpił prawie wyłącznie w gospodarstwach przyzagrodowych.

Analizując poszczególne spółdzielnie tej grupy można zauważyć, że występuje większe zainteresowanie członków gospodarką zespołową, rozszerzenie zespołowej własności oraz pełna dyscyplina zespołowej działalności w tych spółdzielniach, w których istnieje jakiś dział produkcji rolniczej, czy pozarolniczej przynoszącej odpowiednio wysokie przychody pieniężne.

Natomiast tam, gdzie gospodarka zespołowa jest dla członków tylko źródłem dodatkowych produktów rolnych (zboża, ziemniaki, pasze) tam powiązanie zrzeszonych rodzin jest luźniejsze, a przyjęte zasady statutowe nie są w pełni przestrzegane.

II

Większość spółdzielni produkcyjnych zaliczonych do grupy II powstaje we wsiach o stosunkowo mniejszym rozdrobieniu gospodarstw oraz o mniejszej ich liczebności w porównaniu do wsi przeciętnych w danym województwie czy powiecie (tabela 5).

Tabela 5

Struktura obszarowa gospodarstw w badanych wsiach¹

Województwo	Liczba wsi	Ogółem gospod. i bezrolni	% rodzin posiadających gospodarstwa o obszarze w ha					pow. 15
			bezrolni	do 2	2—5	5—10	10—15	
Poznańskie	28	1058	7,4	9,3	7,5	29,4	29,8	16,6
Bydgoskie	13	406	0,2	2,9	8,1	37,5	33,3	18,0
Warszawskie	2	44	4,5	6,8	20,5	36,3	11,4	20,5
Łódzkie	2	72	—	12,5	36,1	38,9	12,5	—
Gdańskie	2	64	4,7	7,8	1,0	36,5	29,7	20,3

¹ Na 55 zbadanych wsi (57 spółdzielni produkcyjnych) — 4 wsie odrzucono ze względu na nietypową strukturę obszarową (większe rozdrobienie, większa liczebność gospodarstw we wsi), oraz 4 — ze względu na brak szczegółowych danych o wielkości gospodarstw indywidualnych.

Niedostatek siły roboczej, nie tylko własnej, ale i najemnej we wsi (brak bezrolnych i małorolnych) staje się jedną z głównych przyczyn organizowania spółdzielni produkcyjnych przez gospodarstwa średniorolne i większe. Procent przystępujących do zespołowej gospodarki jest tym wyższy im większy jest obszar poszczególnych gospodarstw (tabela 6).

Tabela 6

Stożenie uspołdzielczenia gospodarstw w 51 wsiach

Województwo	% uspołdzielczenia gospodarstw w grupach obszarowych w ha						Obszar uż. roln. na 1 zdolnego do pracy w gospod. zrzeszonym
	bezrolni	do 2	2—5	5—10	10—15	powyżej 15	
Poznańskie	8,6	1,1	3,4	28,5	40,3	36,0	6,0
Bydgoskie	87,5	8,3	18,2	42,0	34,6	37,0	4,4
Warszawskie	—	—	22,2	25,0	60,0	77,7	5,2
Łódzkie	—	—	7,7	21,7	33,3	—	4,0
Gdańskie	100	—	—	20,8	21,0	61,5	5,1

Maszyny rolnicze posiadane przez zrzeszone gospodarstwa w większości przypadków nie zapewniały zastąpienia braku siły roboczej przy indywidualnym sposobie gospodarowania (tabela 7).

Tabela 7

Zaopatrzenie zrzeszonych gospodarstw w większe maszyny rolnicze^{a)}

Województwo	Liczba zbadanych spółdzielni	Liczba gospodarstw zrzeszonych		Liczba maszyn			
		ogółem	w tym o obszarze powyżej 10 ha	traktory	snopowiązałki i żniwiarki	kopaczki	młocarnie
Poznańskie	31	335	209	2	94	135	63
Bydgoskie	15	149	74	2	57	68	51
Warszawskie	3	25	12	—	1	2	1
Łódzkie	3	19	5	—	3	2	—
Gdańskie	3	26	21	—	12	8	1

a) przed wstąpieniem do spółdzielni produkcyjnej.

W dużym stopniu były to gospodarstwa słabsze ekonomicznie nawet, w niektórych przypadkach podupadłe (niektóre z większych gospodarstw w poprzednim okresie zdały część swoich gruntów, a obecnie je wycofały). Słabe gleby (przewaga IV i V klasy), niedostateczna obsada inwentarza żywego (tabela 8), oraz progresywny wymiar obciążeń na rzecz państwa, nie dawały części tych gospodarstw realnych możliwości szybkiego podniesienia produkcji rolnej.

Utworzenie zespołowych gospodarstw pozwoliło chłopom na połączenie i lepsze wykorzystanie środków produkcji, na racjonalne użycie zasobów siły roboczej, na zakup potrzebnych maszyn (połączenie własnych środków finansowych z kredytową pomocą państwa) itp.

Tabela 8

Pogłowie w zrzeszonych gospodarstwach w sztukach na 100 ha uż. rolnych
(przed przystąpieniem do spółdzielni)

Woje- wództwo	Konie	Bydło ogółem	W tym krowy	Trzoda chlew- na ogółem	W tym maciory	Owce	Obszar użytków rolnych na 1 gospo- darstwo zrzeszone
Poznańskie	14,1	40,3	28,0	64,4	8,4	15,0	11,6
Bydgoskie	15,2	37,9	25,3	62,7	7,6	4,3	11,0
Warszawskie	9,7	29,4	17,7	48,7	4,8	1,3	12,4
Łódzkie	14,4	43,2	27,3	51,1	7,2	31,7	7,3
Gdańskie	14,8	36,5	22,3	51,3	5,3	23,6	12,2

Ulgi w podatkach i obowiązkowych dostawach stworzyły warunki do inwestowania w gospodarstwo rolne.

Zakres zespołowej działalności w tych spółdzielniach obejmuje w zasadzie tylko produkcję roślinną (tabela 9), więc występująca w nich akumulacja dotyczy w stosunkowo większym stopniu gospodarstw przyzagrodowych niż gospodarki zespołowej.

Tabela 9

Zakres zespołowej własności w zbadanych spółdzielniach

Spółdzielnie istniejące	Liczba zbadanych spółdz.	Liczba spółdzielni posiadających zespołowo					Spółdzielnie nie posia- dające żad- nej zespołowej własności
		konie	więk- sze ma- szyny	bydło	trzodę chlew- ną	owce	
a) co najmniej							
1 rok	21	3	14	3	2	1	7
b) krócej niż							
1 rok	34	2	10	—	—	—	24

Występuje wyraźna tendencja wzrostu pogłowia w gospodarstwach przyzagrodowych. W 21 zbadanych spółdzielniach, istniejących co najmniej od 1 roku, z których poważna większość dzieliła po raz pierwszy dochód w 1958 r., pogłowie bydła wzrosło o 12,5% (krow — o 11,5%), pogłowie trzody chlewnej o 16,5% (maciory o 16%) oraz owiec o 17% w stosunku do stanu przed zorganizowaniem spółdzielni. Niektórzy członkowie kupują większe maszyny rolnicze oraz remontują lub budują budynki gospodarcze i mieszkalne.

W 55 zbadanych spółdzielniach członkowie zakupili 4 traktory, 4 snopowiązalki (bądź zniwiarki), 3 kopaczki oraz 2 młocarnie, zespołowo zaś zakupione 11 traktorów, 18 snopowiązalek (w tym część zniwiarek), 8 kopaczek oraz 15 młocarni.

Pierwszy rok zespołowego gospodarowania nie przyniósł jeszcze tym spółdzielniom widocznych efektów w produkcji roślinnej. Przeciętne plony podstawowych ziemiopłodów uzyskane w 1958 r. były następujące: 4 zboża — 15,0 q z ha, ziemniaki — 104,2 q, buraki cukrowe — 225,8 q. Pewien wzrost plonów, jaki nastąpił w części zbadanych spółdzielniach wynikał z zastosowania większej ilości nawozów mineralnych. Z ankiety wynika, że spółdzielnie stosowały o 20—50% więcej nawozów mineralnych, niż w okresie indywidualnej gospodarki (większe możliwości zakupu na warunkach kredytowych). Przeciętne zużycie nawozów mineralnych w 17 spółdzielniach, które już dzieliły dochód, wynosiło około 35 kg czystego składnika w przeliczeniu na 1 ha gruntów ornych.

W wyniku przejścia do gospodarki zespołowej struktura zasiewów nie uległa na razie bardziej widocznym zmianom. Ogólna tendencja zmian idzie w kierunku zmniejszenia uprawy zbóż, a zwiększenia udziału roślin pastewnych i strączkowych na ziarno, co związane jest z mniejszym wymiarem obowiązkowych dostaw zbóż oraz z perspektywami zwiększenia hodowli w gospodarstwach przyzagrodowych. W zbadanych spółdzielniach dzielących dochód, 4 podstawowe zboża zajmują 60% gruntów ornych (w tym pszenica: 3,4%), ziemniaki — 9,6%, oraz buraki cukrowe — 2,5% (nie obejmuje to gospodarstw przyzagrodowych).

Oceniając pozytywnie fakty pewnego wzrostu produkcji rolnej szczególnie w zakresie hodowli oraz nagromadzenia zespołowych środków produkcji (głównie maszyn), trzeba sobie jednak zdawać sprawę z wielu trudności występujących przy organizowaniu zespołowego gospodarstwa tego typu. Różne trudności w powiązaniu z subiektywnymi tendencjami chłopów do utrzymania maksimum cech indywidualnej gospodarki powodują w niektórych przypadkach luźne powiązania zrzeszonych gospodarstw w spółdzielni. Zaznacza się to szczególnie w pierwszym okresie zespołowego gospodarowania.

Jakie to są trudności i jakie tendencje? Można by stwierdzić, że jednym z hamulców w umacnianiu zespołowej własności jest fakt ogólnie słabego rozwoju spółdzielczości produkcyjnej w kraju, co stwarzało u niektórych członków spółdzielni uczucie tymczasowości zespołowej gospodarki. Stąd też wynika dążność do maksymalnego zaopatrzenia gospodarstwa przyzagrodowego w środki produkcji, przekraczające nie raz znacznie jego potrzeby jako gospodarstwa „pomocniczego” (np. zakup traktorów i większych maszyn, budowa zbyt dużych budynków gospodarczych).

Brak ogólnych warunków dla komasacji gruntów członkowskich (brak możliwości przeprowadzenia wymiany) prowadzi do tego, że stosunkowo rzadkie są wypadki zaorywania miedzy, nawet wtedy, gdy poszczególne grunty członków graniczą ze sobą.

Brak odpowiednich zespołowych pomieszczeń powoduje, że członkowie niekiedy dzielą się produktami na polu, bądź też produkty są zwożone do prywatnych pomieszczeń gospodarczych położonych najbliżej danego pola.

Fakty te aczkolwiek gospodarczo uzasadnione i pozwalające w praktyce na zachowanie prawidłowego (przyjętego przez statut) podziału dochodu, mogą stwarzać warunki dla tendencji zachowania gospodarki indywidualnej pod szyldem spółdzielni produkcyjnej. W takich przypad-

kach wspólna praca może mieć niekiedy jedynie charakter pomocy sąsiedzkiej lub ukrytego najmu.

Przyjmowanie typu statutowego uspołeczniającego tylko produkcję roślinną, natomiast zakładającego rozwój hodowli w gospodarstwach przyzagrodowych, budowa nowych budynków gospodarczych, spłata starych zadłużeń i nie wykonanych zobowiązań wobec państwa, przy równoczesnym, luźnym powiązaniu gospodarstw ze spółdzielnią, może już od zarania istnienia spółdzielni zawierać elementy rozkładu zespołowego gospodarstwa.

Nie jest przypadkowym fakt, że na 17 spółdzielni, które już dzieliły dochód, zaledwie 7 wykonało statutowy obowiązek wydzielenia 8—15% dochodu ogólnego na fundusz inwestycyjny. Z dziesięciu pozostałych spółdzielni 2 wydzieliły zaledwie około 2%, 5 spółdzielni 2—5%, a 3 spółdzielnie 5—8%.

Pokazanie tych tendencji, występujących w niektórych przypadkach, nie oznacza negatywnej oceny wszystkich nowoorganizowanych spółdzielni zaliczonych do II grupy. Należy pamiętać, że powstały one samorzutnie, a ich powstanie wiązało się w dużym stopniu z sytuacją ekonomiczną zrzeszonych gospodarstw, dla których utrzymanie spółdzielni będzie koniecznością. Ponadto część zrzeszonych chłopów już gospodarowała zespołowo w przeszłości i zdążyła sobie tę formę przyswoić. Należy także widzieć, że do tych spółdzielni przystępują coraz to nowe gospodarstwa. W 57 zbadanych spółdzielniach liczba rodzin od chwili zorganizowania wzrosła o 20%. Jednocześnie trzeba przypomnieć, że pokazane tendencje są oceniane na podstawie pierwszego roku zespołowego gospodarowania — czyli okresu wielu trudności organizacyjnych i że w określonych warunkach mogą ulec zmianie.

Wydaje się, że przed praktyką stoi poważne zadanie stworzenia odpowiedniej atmosfery dla mocniejszego wiązania się zrzeszonych gospodarstw w spółdzielniach. Może się to dokonać w oparciu o nagromadzenie zespołowych maszyn i urządzeń nie tylko dla obsługi gospodarstwa zespołowego, ale i gospodarstw przyzagrodowych (np. wspólne silosy, maszyny do przyrządzania pasz itp.), w oparciu o racjonalne zasady gospodarowania w produkcji roślinnej, o prawidłową organizację pracy oraz o zgodny ze statutem podział dochodów.

III

Nowoorganizowane spółdzielnie produkcyjne na Ziemiach Zachodnich powstawały wyłącznie we wsiach, w których już w przeszłości istniały zespołowe gospodarstwa (rozwiązane w końcu 1956 r.). Składają się one prawie wyłącznie z byłych członków spółdzielni. W niektórych wypadkach przystąpiły także rodziny bezrolne, które poprzednio nie gospodarowały zespołowo. Nowe spółdzielnie zrzeszyły znacznie mniejszą ilość rodzin, aniżeli dawne (około 27% dawnego stanu — dane z 40 zbadanych spółdzielni).

Główne przyczyny reaktywowania zespołowych gospodarstw przez byłych spółdzielców leżały w ekonomicznej sytuacji w jakiej znaleźli się oni po rozwiązaniu dawnych spółdzielni.

W części rozwiązanych spółdzielni była pewna liczba rodzin bezrolnych, która nagle straciła stały warsztat pracy. W 40 zbadanych rozwiązanych spółdzielniach rodziny bezrolne stanowiły 16,4% ogółu zrzeszonych, a w nowoorganizowanych — 37,9%. Rodziny te posiadały inwentarz żywy, a nie miały odpowiednich budynków gospodarczych oraz podstawowych maszyn dla prowadzenia indywidualnej gospodarki (ziemią mogli zostać nadzieleni), więc byli zainteresowani w zorganizowaniu nowej spółdzielni w oparciu o grunty i budynki gospodarcze PFZ.

Część gospodarstw średniorolnych wyszła z rozwiązanych spółdzielni bez koni i maszyn. Możliwość zakupu większych maszyn i traktorów oraz uzyskania na dogodnych warunkach dodatkowych gruntów PFZ skłoniła ich do zorganizowania na nowo zespołowego gospodarstwa. Np. w 18 zbadanych spółdzielniach zrzeszających głównie gospodarstwa średniorolne (166 na 183 rodziny zrzeszone) — po pół roku zespołowego gospodarowania było 14 traktorów (wszystkie stanowiły własność zespołową), 32 snopowiązałki i żniwiarki (w tym 21 zespołowych), 13 kopaczek (w tym 7 zespołowych) oraz 10 młocarni (w tym 7 zespołowych). Na skutek braku szczegółowych danych trudno jest określić, jaka część zespołowych maszyn pochodzi z wkładów członkowskich, ale jest ona z pewnością niewielka, gdyż nawet łączna liczba istniejących maszyn świadczy o słabym zaopatrzeniu zrzeszających się gospodarstw.

Gospodarstwa organizujące spółdzielnie nie odczuwały braku siły roboczej, gdyż przy wprowadzeniu zespołowej formy gospodarowania i mechanizacji mogły nawet przejąć dodatkowe grunty PFZ. W zbadanych 23 spółdzielniach mających niewielką liczbę rodziny bezrolnych (co najwyżej 2), przeciętny areal gruntów ogółem w gospodarstwie zrzeszonym w przeliczeniu na 1 zdolnego do pracy wynosił 2,9 ha, natomiast po przejęciu gruntów PFZ na każdego zdolnego do pracy (łącznie z bezrolnymi) przypadło 4,6 ha.

Należy nadmienić, że zbadane nowoorganizowane spółdzielnie przyjęły około $\frac{2}{3}$ gruntów PFZ, znajdujących się w posiadaniu dawnych (rozwiązanych) zespołowych gospodarstw, oraz że obecnie grunty te stanowią 54,5% posiadanej przez spółdzielnie ziemi.

Tabela 10

Zaopatrzenie zespołowych gospodarstw w maszyny rolnicze
(dane z 40 spółdzielni)

Lata	Liczba spółdz. posiadających zespołowe maszyny	Liczba posiadanych maszyn				Konie na 100 ha uż. roln.
		traktory	snopowiązałki i żniwiarki	młocarnie	kopaczki	
1957	35	33	35	21	20	.
1958	38	52	41 ^a	33	28	6,5

^a w tym tylko 5 żniwiarek

Czym charakteryzuje się zespołowa działalność tych spółdzielni i jakie tendencje rozwojowe w nich się krystalizują?

Po pierwsze — występuje znaczne nagromadzenie zespołowych traktorów i bardziej złożonych maszyn rolniczych i dalsze ich uzupełnienie (tabela 10).

Po drugie — stosunkowo duża część tych spółdzielni (blisko połowa) zorganizowała zespołowe wykorzystanie koni, do czego zmuszał niedostatek koni w gospodarstwach zrzeszonych oraz wysokie, w ówczesnym okresie, ich ceny. Nawet przyjęcie stosunkowo dużej ilości gruntów PFZ nie spowodowało zwiększenia absolutnej ilości koni. Obsada koni w spółdzielniach użytkujących je indywidualnie jest o 50% wyższa, aniżeli w spółdzielniach, w których konie są wykorzystywane zespołowo. Liczba koni w przeliczeniu na 100 ha użytków rolnych w drugim przypadku wynosi 5,2 sztuki, w pierwszym zaś — 7,8. Na marginesie tego zagadnienia warto wskazać na ciekawy przykład spółdzielni posiadającej tylko 2 konie (zespołowe) na 141 ha użytków rolnych. Spółdzielnia ta posiada 2 traktory oraz duży zestaw maszyn rolniczych. Należy dodać, że spółdzielnia ta zrezygnowała z prowadzenia hodowli przyzagrodowej bydła, prowadząc tylko hodowlę zespołową.

Po trzecie — zespołowa hodowla bydła, trzody chlewnej, czy owiec występuje w stosunkowo nielicznych przypadkach i w niewielkich rozmiarach (tabela 11).

Tabela 11

Stan hodowli zespołowej

(dane z 40 spółdzielni)

Lata	Liczba spółdzielni z zespołową hodowlą			Przypada na 1 spółdzielnię prowadzącą zesp. hodowlę		
	bydła	trzody chlewnej	owiec	bydła	trzody chlewnej	owiec
1957	8	6	4	17	16	152
1958	11	2	2	18	21	138

Hodowla zwierząt gospodarskich koncentruje się głównie w gospodarstwach przyzagrodowych. Łączna obsada inwentarza spółdzielczego w przeliczeniu na 100 ha użytków rolnych jest jeszcze niewysoka i wynosi: bydła — 32,3 szt., trzody chlewnej 34,5 szt. oraz owiec — 16,9 szt. Wynika to z przejęcia dużej ilości gruntów PFZ. Rozwój hodowli bydła ma tendencję wzrostu. W przeliczeniu na 1 rodzinę zrzeszoną¹ pogłowienie bydła w ciągu 1 roku wzrosło z 2,83 do 3,33 szt., natomiast spadło pogłowienie trzody chlewnej z 3,71 do 3,31 sztuk. Spadek ten był spowodowany nie tylko likwidacją hodowli zespołowej w kilku spółdzielniach, ale także zmniejszeniem stanu w części gospodarstw przyzagrodowych.

Po czwarte — poważna większość spółdzielni wydziela na fundusz inwestycyjny znacznie więcej, aniżeli przewidują odpowiednie przepisy

¹ Porównanie zmian w hodowli według wskaźnika na 100 ha użytków rolnych jest utrudnione ze względu na nieuregulowany jeszcze w 1957 r. stan posiadania ziemi (z PFZ) w części spółdzielni.

dla spółdzielni produkcyjnych (minimum wynosi 8% dochodu ogólnego). I tak na 40 spółdzielni, które dzieliły dochód w 1958 r. do 1% wydzielono w 4 spółdzielniach, 5—8% w 4 spółdzielniach, 8—12% w 12 spółdzielniach, 12—15% w 10 spółdzielniach oraz 15—32% w 10 spółdzielniach. Przeciętnie w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych wydzielono na fundusz inwestycyjny 274 zł, a więc o 32% więcej, niż wydzieliły wszystkie spółdzielnie w kraju. Wydzielenie tak wysokich sum na fundusz inwestycyjny w dużym stopniu było związane z wprowadzeniem mechanizacji i koniecznością spłacenia rat od zaciągniętych kredytów.

Po piąte — poważnym mankamentem tych spółdzielni są stosunkowo duże zmiany w składzie członków. W ciągu 1 roku (1958) w zbadanych spółdzielniach, zrzeszających 428 rodzin ubyło 81 rodzin (w tym 49 bezrolnych), a przybyło 63 rodziny (w tym 49 bezrolnych). Na 40 zbadanych spółdzielni, w 18 były przypadki wstępowania i występowania członków, z 6 spółdzielni wystąpili członkowie, a w pozostałych 16 albo nic się nie zmieniło, albo przystąpili nowi członkowie. Najmniejszy odpływ członków występował w spółdzielniach o bardziej jednolitej strukturze zrzeszonych gospodarstw (z wyraźną przewagą gospodarstw średniorolnych lub też bezrolnych).

W zakończeniu krótkiej charakterystyki tych spółdzielni należy dodać, że ich wyniki gospodarcze były co najmniej na poziomie rezultatów uzyskiwanych przez wszystkie (stare i nowe) spółdzielnie na Ziemiach Zachodnich. Np. przeciętne plony 4 zbóż kształtowały się w 1958 r. na wysokości 17,7, ziemniaków — 115, a buraków cukrowych 254 q z ha.

IV

Czwartą grupę stanowią spółdzielnie powstałe na bazie zlikwidowanych gospodarstw PGR, OZR czy GS. Składają się one prawie wyłącznie z dawnych pracowników tych gospodarstw.

Spółdzielnie te przejęły na warunkach spłaty w części, lub rzadziej w całości, inwentarz żywy i martwy oraz budynki po dawnych gospodarstwach.

Przejmowane gospodarstwa były deficytowe, a w wielu wypadkach także zdewastowane. Brak szczegółowych danych z poprzednich działalności tych gospodarstw nie pozwala na porównanie jej z obecną działalnością spółdzielni. Z wypowiedzi zawartych w ankietach wynika, że spółdzielnie przestawiły się na bardziej wielostronny zakres produkcji roślinnej oraz przeorganizowały produkcję zwierzęcą. Wprowadzono lub rozszerzono uprawę roślin przemysłowych i warzyw. W produkcji zwierzęcej przeprowadzono wymianę dawnego bydła (zespołowego), na sztuki bardziej wydajne. W dużej ilości wypadków zlikwidowano zespółową hodowlę trzody chlewnej jednocześnie wprowadzając szerszy rozwój hodowli przyzagrodowej.

Na 17 zbadanych spółdzielni tego typu 13 posiada zespółową hodowlę bydła¹ — 4 trzody chlewnej, oraz 1 — owiec. Poważna część spółdzielni (15 na 17 zbadanych) posiada zespółowe maszyny (w tym 13 traktorów)

¹ pozostałe 4 spółdzielnie zaplanowały zorganizowane zespoły hodowli bydła w najbliższej przyszłości.

oraz zespołowe konie (15 spółdzielni¹). Spółdzielnie te nie odczuwają nadmiaru siły roboczej. Przeciętnie na 1 zdolnego do pracy przypada 5,3 ha użytków rolnych. Przy tendencjach wprowadzenia bardziej pracochłonnych, a więc i bardziej dochodowych upraw mogłyby one przyjąć nowych członków spośród indywidualnych chłopów. Niektórzy z nich (szczególnie małorolni) chętnie przystąpiliby do spółdzielni pod warunkiem nie wnoszenia własnych gruntów, na co jednak nie chcą przystać spółdzielcy.

Na podkreślenie zasługuje fakt, że w poważnej większości zbadanych spółdzielni wprowadzono zasadę udziałów członkowskich w wysokości co najmniej 500 zł od rodziny.

*
*   *

W pierwszym kwartale 1960 r. powstało 218 spółdzielni produkcyjnych, przy czym większość z nich została zorganizowana w takich województwach jak poznańskie (67), bydgoskie (39) i warszawskie (33). Charakterystycznym jest to, że powstawały one najczęściej w powiatach o stosunkowo dużym nasileniu zespołowych gospodarstw.

Przeprowadzona analiza w nowozorganizowanych spółdzielniach poznańskich wykazała:

1) Większość zrzeszonych to gospodarstwa średniorolne (tab. 12).

Tabela 12

Struktura społeczna zrzeszonych gospodarstw
(w 41 zbadanych spółdzielniach produkcyjnych)

Liczba zrzeszonych gospodarstw	W tym % gospodarstw o obszarze w ha					
	do 2	2—5	5—10	10—15	15—20	powyżej 20
377	0,5	4,0	45,2	33,9	6,9	9,5

2) Powstawanie spółdzielni we wsiach pofolwarcznych z byłych członków rozwiązanych spółdzielni. Gospodarstwa te najczęściej mają niską obsadę inwentarza żywego oraz nie posiadają bardziej złożonych maszyn rolniczych. W 9 zbadanych tego typu spółdzielniach (102 gospodarstwa zrzeszone) w przeliczeniu na 1 gospodarstwo (w granicach obszarowych 7—15 ha) obsada bydła wynosi 2,9 sztuki² a koni — 1,3 sztuki. W zbadanych szczegółowo 3 spółdzielniach tego typu (40 gospodarstw) zaledwie 5 gospodarstw posiadało żniwiarki a 8 kopaczki, innych maszyn np. młocarni czy sнопowiązałek konnych nie posiadało żadne ze zrzeszonych gospodarstw.

Gospodarstwa te raczej nie odczuwały braku siły roboczej a organizując zespołowe gospodarstwo występowały z wnioskami wyrażającymi gotowość przejęcia gruntów z PFZ.

¹ W 2 pozostałych spółdzielniach konie zostaną zakupione w najbliższym czasie.

² Jest to obsada bydła jaka mogła się znajdować w gospodarstwie przyzagrodowym spółdzielni III typu.

Przeciętna liczba zdolnych do pracy w przeliczeniu na 1 gospodarstwo (w granicach 7—15 ha) wynosiła 2,8 osoby (dane z 52 gospodarstw zrzeszonych w 4 spółdzielniach).

3) Organizowanie spółdzielni produkcyjnych przez gospodarstwa rodzinne odczuwające brak siły roboczej. Przeciętna liczba zdolnych do pracy w przeliczeniu na 1 gospodarstwo wynosi w grupach obszarowych: 5—10 ha — 2,6, 10—15 ha — 2,3, 15—20 ha — 1,9 oraz 20—60 ha — 3,2 osoby (dane z 65 gospodarstw).

Obsada inwentarza żywego w tych gospodarstwach nie jest niska i w przeliczeniu na 1 gospodarstwo wynosi: 5—10 ha 4,4 sztuki, 10—15 ha — 6,3, 15—20 ha 6,5 oraz powyżej 20 ha 9,2 sztuki (dane z 56 gospodarstw, bez tych, które otrzymały z powrotem ziemię zdaną w zagospodarowanie PGR).

4) Włączanie się do tworzących się spółdzielni lub nawet ich inicjowanie przez gospodarstwa większe o areale od 25 do 60 ha — którym PGR zwróciły przed terminem ziemię zdaną w wieloletnie zagospodarowanie. Gospodarstwa te nie mając ani odpowiedniej ilości rąk do pracy, ani też odpowiedniej, dla zwiększonego obszaru gospodarstwa, obsady inwentarza, były zainteresowane w zorganizowanej zespołowej gospodarce.

5) Poważna większość zrzeszających się gospodarstw posiada uregulowane zobowiązania wobec państwa (podatki i obowiązkowe dostawy¹), natomiast mniejszość ma poważne zadłużenia w tym zakresie. Na 40 spółdzielni zbadanych: w 12 wszystkie gospodarstwa mają uregulowane zobowiązania, w 13 co najmniej 70% gospodarstw, w 6 co najmniej 30% a w pozostałych 9 stopień uregulowania jest różny np. w 100% — podatki a zaległości występują w obowiązkowych dostawach czy odwrotnie. Z materiałów szczegółowo zbadanych 15 spółdzielni wynika, że na 166 gospodarstw zrzeszonych tylko 32 posiada zaległości w podatkach, przy czym najrzadziej występują one w gospodarstwach z reformy rolnej (4 wypadki), podczas gdy jest 16 wypadków zadłużeń w gospodarstwach poniemieckich i 12 w gospodarstwach pochodzących z dziedziczenia.

6) Przystępowanie nowych gospodarstw już po zorganizowaniu spółdzielni.

* * *

Przy ogólnej ocenie nowozorganizowanych spółdzielni produkcyjnych nasuwają się następujące zasadnicze uwagi:

1) Spółdzielnie powstają raczej w specyficznych warunkach, odmiennych dla większości pozostałych gospodarstw chłopskich.

2) W większości przyjmują one zasady uspołecznienia tylko produkcji roślinnej, a dopiero w miarę pojawiania się nadwyżek siły roboczej organizuje się działy pracochłonnej produkcji rolniczej, czy pozarolniczej.

¹ Badane były tylko obowiązkowe dostawy żywności i zbóż.

3) Nagromadzenie zespołowej własności w pierwszym rzędzie następuje w postaci traktorów i bardziej złożonych maszyn rolniczych, co związane jest zarówno z najistotniejszymi potrzebami dużego gospodarstwa, jak i z brakami w tym zakresie w gospodarstwach zrzeszonych. Organizowanie innych rodzajów zespołowej własności jest uwarunkowane posiadaniem odpowiednich urządzeń (np. budynki dla zespołowej hodowli), bądź też odpowiednią efektywnością ponoszonych przez spółdzielnię nakładów na inwestycje (np. szklarnie, przedsiębiorstwa przemysłowe itp.).

4) Istnieją wyraźne tendencje rozwoju hodowli w gospodarstwach przyzagrodowych przy pewnej niechęci do hodowli zespołowej.

СТЕФАНИЯ ПАСЬКО

Институт экономики сельского хозяйства

В а р ш а в а

АНАЛИЗ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРОИЗВОДСТВЕННЫХ КООПЕРАТИВОВ ОБРАЗОВАННЫХ В ПЕРИОД 1957—1959 ГГ.

Резюме

В статье рассматриваются основные причины, которые в настоящее время, в условиях полной добровольности, побуждают крестьян к организации сельскохозяйственных производственных кооперативов, а также пределы их коллективной деятельности и тенденции в развитии новоорганизованных кооперативов.

Недостаток собственной земли, излишек вольной рабочей силы, стремление к независимости от поисков побочных заработков вне своей деревни или у богатших крестьян, возможность получения земли из Государственного Земельного Фонда или возможность организации доходных отраслей — вот основные причины объединения малоземельных крестьян.

Недостатки рабочей силы, сравнительно слабое обеспечение скотом и оборудованием, слабые почвы, прогрессивные повинности в пользу государства не дающие реальных возможностей быстрого повышения производства в некоторых среднеземельных и более крупных хозяйствах — являются причинами побуждающими их к организации сельскохозяйственных производственных кооперативов. Создание коллективных хозяйств позволяет объединенным крестьянам сосредоточить и лучше использовать средства производства, рационально распределять резервы рабочей силы, покупать необходимые машины и т. п. Льготы в повинностях в пользу государства создают условия для капитальных затрат на хозяйство.

Новоорганизованные сельскохозяйственные производственные кооперативы характеризуются тем, что:

- 1) они организуются в довольно специфических условиях, различных по сравнению с большинством остальных крестьянских хозяйств;
- 2) большинство из них принимает принципы устава, согласно которым коллективной является только деятельность в области растение-

водства и только по мере появления излишек рабочей силы организуются более трудоемкие отрасли сельскохозяйственного производства или производства вне сельского хозяйства;

3) накопление общественной собственности происходит в первую очередь за счет тракторов и более сложных сельскохозяйственных машин, что вяжется с наиболее важными потребностями крупного хозяйства, а также с недостатками в этой области в объединенных хозяйствах. Накапливание других видов общественной собственности обусловлено наличием соответствующих приспособлений или сравнительно большой эффективностью осуществляемых кооперативами капиталовложений, выражающейся в достаточно высоких денежных доходах из новоорганизованной отрасли производства.

STEFANIA PAŠKO

Institute of Agricultural Economics
Warsaw

THE ANALYSIS OF COLLECTIVE FARMS ORGANIZED IN THE PERIOD 1957—1959

Summary

Various are the reasons why peasants are organizing now, when the full voluntariness prevails, the collective farms. The author discusses these reasons as well as the sphere of collective activity and the tendencies of the development of new organized collective farms.

The scarcity of own land, the abundance of man-power, the general intention of becoming independent from the necessity of looking for extra work outside of own village or within the village in the farms of rich peasants, the possibility of obtaining more land from the State Land Fund or of organizing some profitable new agricultural or extra-agricultural production — these are the main reasons which induce the small-holders to organize collective farms.

On the other hand, some middle and larger farmers are compelled by other factors to unify themselves into collective farms. We have to mention here the lack of man-power in larger farms, poor soils as well as the progressive taxation system which practically does not permit to increase the production in this class of farms. The collectivisation means to unify the dispersed means of production and to make better use of them, to distribute the available labour in a more sensible way, to buy necessary machines etc. The preferential taxation of collective farms enables investments in agriculture.

There are following characteristic features of new organized collective farms:

1) They are formed in somewhat specific conditions which differ from those prevailing in other peasants farms,

2) the majority of new collective farms adopt statuses in which solely the vegetable production is collectivised. Only in this case when a surplus of man-power begins to be considerable, the farmers organize other sections of production which require more human work,

3) the forming of collective propriety is to be noted in the first place in tractors and other more complicated agricultural machines. This may be explained by the fact that these machines are extremely necessary in large farms and rather scarce in peasants farms. The development of other forms of collective propriety depends on the existence of the necessary technical equipment and on the relatively big efficiency of new investments which can be measured by money incomes from the new organized production in relation to the costs of investments in terms of money.